

Лев Гула

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
д-р юрид. наук, доц.,
професор кафедри кримінального права і процесу
lev_lviv@ukr.net

Юрій Долиновський

старший оперуповноважений в ОВС УЗЕ
у Львівській області ДЗЕ НП України

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

© Гула Л., Долиновський Ю., 2018

Розглянуто поняття та зміст інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів у протидії злочинам у сфері економіки. Охарактеризовано методи та завдання інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів. Визначено основні міністерства і відомства як джерела отримання необхідної інформації для забезпечення протидії зазначеним злочинам. Окреслено чинники, що вказують на неналежне інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів у протидії злочинам у сфері економіки.

Ключові слова: економічні злочини; оперативні підрозділи; інформаційне забезпечення; завдання; мета; бази даних; джерела інформації.

Гула Лев, Долиновський Юрій

ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОПЕРАТИВНЫХ ПОДРАЗДЕЛОВ В ПРОТИВОДЕЙСТВИИ ПРЕСТУПЛЕНИЯМ В СФЕРЕ ЭКОНОМИКИ

Рассмотрено понятие и содержание информационно-аналитического обеспечения деятельности оперативных подразделов в противодействии преступлениям в сфере экономики. Охарактеризованы методы и задания информационно-аналитического обеспечения деятельности оперативных подразделов. Определены основные министерства и ведомства как источники получения необходимой информации для обеспечения противодействия отмеченным преступлениям. Очерчено факторы, которые указывают на неподобающее информационно-аналитического обеспечения деятельности оперативных подразделов в противодействии преступлениям в сфере экономики.

Ключевые слова: экономические преступления; оперативные подразделы; информационное обеспечение; задание; цель; базы данных; источника информации.

Lev Hula
Institute of Jurisprudence and Psychology
Lviv Polytechnic National University
Department of Criminal Law and Procedure
Sc. D., Prof.

Yurij Dolinovckij
senior surgeon in the OUZ UZE
in Lviv region DZE NP Ukraine

INFORMATIONAL AND ANALYTICAL PROVIDING OF ACTIVITY OF OPERATIVE SUBSECTIONS IN COUNTERACTION CRIMES IN THE FIELD OF ECONOMICS

A concept and maintenance of the informaciyno-analitichnogo providing of activity of operative subsections is considered in counteraction crimes in the field of economics. Methods and tasks of the informaciyno-analitichnogo providing activity of operative subsections are described. Certainly basic ministries and departments as sources of receipt of necessary information for providing of counteraction the noted crimes. Outlined factors which specify on improper informaciyno-analitichnogo providing of activity of operative subsections in counteraction crimes in the field of economics.

Key words: economic crimes; operative subsections; informative providing; task; purpose; databases; information generator.

Постановка проблеми. Ефективна протидія злочинам у сфері економіки потребує підвищення рівня оперативної обізнаності з процесами, які відбуваються в господарському середовищі, злочинними планами й намірами керівників підприємницької діяльності, що уможливорює якісне інформаційно-аналітичне забезпечення викриття замаскованих та організаційно підготовлених особливо тяжких злочинів і створює передумови своєчасному виявленню та запобіганню насамперед нецільового використання бюджетних коштів, ухилення від сплати податків, фінансово-кредитній сфері, відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом та ін. з використанням власників стратегічно важливих для держави й суспільства підприємств тощо. З метою покращення протидії злочинам у сфері економіки відбувається вдосконалення процесу інформаційно-аналітичної діяльності оперативних підрозділів Департаменту захисту економіки.

Аналіз дослідження проблеми. Окремі питання інформаційного забезпечення діяльності оперативних підрозділів розглядали у своїх працях В. І. Василичук, О. М. Бандура, А. В. Іщенко, І. П. Козаченко, В. К. Колпаков, Я. Ю. Контратьєв, Є. Д. Лук'янчиков, А. В. Мовчан, Д. Й. Никифорчук, Ю. Ю. Орлов, В. Л. Ортинський, О. Є. Користін, М. А. Погорецький, Л. П. Скалзуб, М. П. Стрельбицький та інші вчені, які є представниками різних галузей правової науки.

На сучасному етапі розвитку людства боротьбу зі злочинністю ведуть різними шляхами, та найбільш дієвим серед них є здійснення оперативно-розшукової діяльності – системи гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

О. М. Бандурка довів, що виявлення, запобігання і розслідування злочинів неможливі без попереднього отримання інформації про повне і всебічне висвітлення діяльності суб'єкта правопорушення, що слугує запорукою успішного припинення його протиправної поведінки. Така діяльність у правоохоронній системі являє собою процес інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності у протидії злочинності [1, с. 281].

Я. Ю. Кондратьєв такий процес характеризує як діяльність, що передбачає, на основі нормативно-правових актів, широке застосування технічних засобів і наукових методик пошуку, збирання, зберігання та оброблення оперативно-розшукової інформації, яка спрямована на створення умов для оптимального використання відомостей, необхідних для ефективного виявлення та припинення злочинів [2, с. 347].

Є. Д. Лук'янчиков розглядає інформаційне забезпечення як загальний метод організації тієї чи іншої діяльності. Водночас це процес, пов'язаний з отриманням (збиранням), переробкою, використанням та збереженням інформації, яка відображає реальні явища, події, факти тощо [3, с. 111].

У теорії і практиці ОРД поряд із терміном В. Г. Хахановський розуміє кількісне (консолідація масивів інформації у вигляді баз і банків даних, упорядкування, систематизація), а також якісно-змістовне перетворення оперативної інформації (виробництво нових знань, прийняття управлінських рішень) на базі інформаційної аналітики [4, с. 191].

Г. К. Синілов зазначив, що оперативні підрозділи захисту економіки з метою здійснення інформаційного забезпечення здійснюють пошукову *діяльність* з організації отримання первинної інформації, її перевірки, систематизації і використання про ознаки злочинів, а також осіб, які до них причетні, з метою своєчасного їх запобігання та викриття. Така діяльність здійснюється шляхом отримання оперативної інформації та економіко-правового аналізу діяльності підприємницьких структур [5, с. 191].

З розвитком науково-технічного процесу А. С. Овчинський розробив теорію із застосуванням спеціальних технічних засобів і комп'ютерних технологій для отримання, оброблення та аналізу оперативно-розшукової інформації і визначив нові напрями, а саме: можливості аналітичної та комп'ютерної розвідки, використання мультимедійних систем тощо [6, с. 191].

Мета статті – визначити поняття, мету та організацію інформаційно-аналітичного забезпечення оперативних підрозділів у протидії злочинам у сфері економіки.

Виклад основного матеріалу. Складність соціального життя в Україні залежить та визначається криміногенністю економіки, яка переходить на якісно новий етап злиття кримінальних структур із владою, зокрема для забезпечення інтересів окремих бізнес-структур, і характеризується масовою корумпованістю державних службовців та активною участю злочинного світу у політичних й економічних процесах і у державі, і за її межами. Небезпека такої ситуації полягає у викривленні державним апаратом соціально-економічної політики держави, що призводить до неможливості повноцінно (законно та ефективно) займатися підприємницькою діяльністю законослухняним громадянам і, водночас, сприяє масовому залученню до підприємництва представників злочинного світу, що посилює криміналізацію економіки, рівень якої в Україні залишається досить високим. Аналіз стану злочинності в Україні свідчить про тенденцію зростання економічних злочинів та їх якісну зміну (в рік реєструється до 25 тис. злочинів). Якісна зміна, переважно, полягає у збільшенні розмірів шкоди, заподіяної злочинами, насамперед тими, що пов'язані із використанням бюджетних коштів, земельними відносинами, зовнішньоекономічною діяльністю, фінансово-кредитній сфері та ін. [7].

Аналіз наукових досліджень свідчить, що, розроблення і впровадження в діяльність оперативних підрозділів автоматизованих інформаційно-пошукових систем органічно збіглося і стимулювало розвиток теоретичних уявлень про те, що **оперативно-розшукова діяльність** складається із двох фактично пов'язаних між собою частин: пізнавальної, яка включає в себе пошук, збір, аналіз й оцінку інформації, що становить оперативний інтерес, і діяльної (активної), що включає в себе практичну реалізацію отриманої інформації.

Сьогодні, коли вдосконалення управління є найважливішим внутрішнім резервом підвищення ефективності оперативно-службової діяльності підрозділів ДЗЕ НПУ (Департаменту захисту економіки Національної поліції), питання якості інформації, забезпечення її оптимального перероблення і практичного використання набуває особливого значення. Проте рівень аналітичної

роботи ще не відповідає вимогам сьогодення, оскільки оцінка протидії економічним злочинам переважно ґрунтується лише на статистичних даних, що не в повному обсязі відображає реальне становище в регіонах. На жаль, трапляються ситуації, коли в органах та підрозділах не забезпечується системність збирання, накопичення, оброблення та використання інформації.

До основних вимог інформаційно-аналітичної роботи діяльності підрозділів захисту економіки належить вірогідність, повнота, документальність інформації, усебічність, системність, плановість та комплексне застосування методів аналізу.

Головна мета аналітичної роботи – підготовка пропозицій, їх детальне обґрунтування для прийняття оптимальних дієвих управлінських рішень. Вона спрямована на своєчасне виявлення проблем, суперечностей, невідповідностей чи тенденцій; правильну їх оцінку, визначення об'єктивних причин, що викликали ці проблеми, вибір найдоцільніших шляхів і засобів їх вирішення і пошук відповідей на питання, що виникають у процесі оперативно-службової діяльності [8, с. 12].

До головних завдань інформаційно-аналітичного забезпечення з протидії злочинам у сфері економіки необхідно зарахувати:

- накопичення якісної та вірогідної інформації, що сприяє прогнозуванню криміногенної обстановки в галузях економіки, з огляду на результати боротьби з економічною злочинністю та їхній вплив на оздоровлення ситуації в економіці регіонів;
- використання аналітичних матеріалів для організації оперативно-службової діяльності оперативних підрозділів, прогнозування розвитку економічної злочинності, розроблення всебічно обґрунтованих управлінських рішень та планування запобіжних заходів для усунення виявлених недоліків;
- вдосконалення системи контролю за виконанням нормативно-правових актів щодо боротьби зі злочинністю у сфері економіки та власних рішень підпорядкованими підрозділами;
- підвищення ефективності використання комп'ютерної техніки для своєчасного збирання, накопичення і обробки необхідної інформації та поліпшення якості аналітичних документів;
- своєчасне надання вірогідної інформації до автоматизованого банку даних “Оазіс” та оперативно-розшукового призначення “Оріон” та ефективного її використання у боротьбі зі економічною злочинністю;
- створення міжвідомчих автоматизованих банків даних в інтересах оперативних підрозділів [9, с. 14].

Зміст інформаційно-аналітичної роботи з метою протидії злочинам у сфері економіки полягає у:

- накопиченні, узагальненні та аналізі інформації, що надходить до підрозділів ДЗЕ від громадян, органів державного управління місцевого самоврядування, організацій і громадських об'єднань, інших джерел про те, що відбувається на обслуговуваній території, зокрема про криміногенні соціально-політичні, економічні, демографічні та інші процеси;
- комплексному аналізі інформації з проблем протидії економічній злочинності;
- організації проведення соціологічних і кримінологічних досліджень;
- прогнозуванні тенденцій і процесів у сфері протидії економічній злочинності;
- підготовці інформаційно-аналітичних і довідкових матеріалів, даних про основні результати роботи підрозділів ДЗЕ, висновків щодо оцінки оперативної обстановки на обслуговуваній території для керівника підрозділу служби або з метою надсилання до відповідних інстанцій;
- формуванні довідково-інформаційного фонду для задоволення службових потреб підрозділу [10, с. 103–104].

Головною метою інформаційно-аналітичної роботи є:

- забезпечення системного моніторингу стану криміногенної ситуації і результатів оперативно-службової діяльності;
- суттєве підвищення якісного захисту економічних інтересів держави за допомогою поглибленого аналізу та прогнозів подальшого розвитку криміногенних чинників з метою розроблення виважених управлінських рішень;

– систематичне інформування органів влади, управління та керівництва МВС України про фактичний стан криміногенної ситуації в галузях економіки, результати боротьби з економічною злочинністю і тенденцій її розвитку;

– підготовка обґрунтованих пропозицій щодо розроблення нових законодавчих актів, внесення змін і доповнень до нормативно-правової бази з питань оперативно-службової діяльності.

Варто підкреслити, що завданнями оперативно-розшукової діяльності є забезпечення підрозділів ДЗЕ необхідною інформацією про злочини та осіб, які їх вчиняють; визначення видів та обсягів інформації, необхідної для виконання завдань протидії економічній злочинності, джерел її отримання та носіїв, строків надходження і встановлених норм, актами форм надання; обробка (систематизація, аналіз та узагальнення) первинної інформації, перетворення її в належні види та форми, необхідні для проведення ОРЗ; розподіл інформації між оперативними підрозділами відповідно до виконуваних ними функцій; забезпечення зберігання інформації, її своєчасний пошук та надання користувачам; упровадження сучасних технологій та технічних засобів збирання, оброблення, зберігання та надання інформації.

Отримана інформація під час застосування сил і засобів оперативно-розшукової діяльності забезпечує встановлення обставин тяжких злочинів і здобуття даних про докази. Зокрема, Д. В. Гребельский розглядав оперативно-розшукову інформацію як сукупність первинних і вивідних даних про осіб, причетних до підготовки і вчинення злочинів, фактах злочинних проявів, наявність протидіючих сил і засобів, а також умов, в яких протікає діяльність-боротьба із злочинністю. За такого підходу подібна інформація неминуче охоплює відомості про економічні, демографічні і інші умови, що враховуються при організації боротьби із злочинністю [11, с. 614].

Джерелом отримання інформації підрозділами ДЗЕ щодо процесів, які відбуваються у сфері економіки держави, є інформація, отримана від таких міністерств та відомств:

– *Міністерство фінансів* (перелік суб'єктів, які отримали дозвіл на випуск та обіг цінних паперів; лотерейної діяльності, дорогоцінного каміння; перелік емітентів, які зареєстрували випуск цінних паперів; відомості про державну реєстрацію іноземних інвестувань; відомості про результати тендерів, проведені Державним казначейством);

– *Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку* (перелік суб'єктів, які пройшли перереєстрацію відповідно до вимог Комісії; перелік суб'єктів, які отримали дозвіл на ведення реєстру власників цінних паперів; перелік суб'єктів, які мають дозвіл на ведення депозитарної діяльності; відомості про всі угоди з великими пакетами акцій промислових підприємств);

– *Державна аудиторська служба* (інформаційна карта за результатами перевірок з автоматизованого інформаційного масиву Державної аудиторської служби України);

– *Державний комітет статистики* (реквізити підприємств; щомісячні звіти про соціально-економічний стан області; інформація з усіх регіонів області, статистичні дані щодо великих підприємств та динаміки розвитку економіки);

– *Фонд державного майна* (підсумки всіх проведених сертифікатних аукціонів із відомостями про переможців, обсяги придбаних пакетів акцій та суми викупу; відомості про реєстри акціонерів усіх корпоративізованих підприємств; реєстр суб'єктів, які мають дозвіл на проведення угод із приватизаційними паперами; відомості про юридичних та фізичних осіб, які одержали в оперативне управління контрольні пакети акцій державних підприємств; щорічні звіти про фінансово-господарську діяльність підприємств, державні пакети акцій яких передано до оперативного управління);

– *Державна митна служба України* (всеукраїнський класифікатор митних ліцензійних складів; реєстр суб'єктів, які здійснюють брокерську діяльність; реєстр суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які користуються особливим режимом сприяння; перелік та місце розташування установ, що здійснюють безмитну торгівлю товарами; інформаційні масиви переміщення вантажів і фізичних осіб через митний кордон);

– *Державна податкова служба України* (база даних суб'єкта підприємницької діяльності: назва та юридична адреса суб'єкта підприємницької діяльності, дата реєстрації, код єдиного державного реєстру підприємства; дані про засновників та інвесторів, директора й бухгалтера суб'єкта

підприємницької діяльності; розрахункові рахунки, дати їх відкриття, МФО банківської установи; щоквартальна та щорічна звітність, дата ліквідації суб'єкта підприємницької діяльності); база даних 1-ДР – індивідуальні номери платників податків – фізичних осіб: установча інформація на кожного жителя, який одержав індивідуальний номер; база даних 8-ДР – відомості про платників прибуткового податку, що надається щомісяця до Державної податкової адміністрації бухгалтерією кожного підприємства та організації: місце роботи конкретної фізичної особи та суму утриманого з неї прибуткового податку);

– *Національний банк України* (відомості про розрахунковий рахунок конкретної юридичної особи (номер, дата відкриття/ закриття); дані про всі рухи на розрахунковому рахунку за конкретний проміжок часу; дані про залишок грошових коштів на визначену дату; заява на відкриття розрахункового рахунку і картку зразків підписів керівників юридичної особи; документи з кредитної справи юридичної особи);

– а також матеріали: Міністерства екології та природних ресурс України, міністерства енергетики та вугільної промисловості, Міністерства закордонних справ, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства регіонального будівництва та житлово-комунального господарства, Міністерства юстиції, Державних служб: Державної служби лікарських засобів і виробів медичного призначення та ін. [12, с. 40].

А. В. Мовчан здійснюючи монографічне дослідження дійшов висновку, що існує низка проблем, які постають у сфері інформаційно-аналітичної роботи в оперативно-розшуковій діяльності у теоретичному, правовому, організаційному й технологічному аспектах. Вони потребують нового наукового опрацювання та вирішення, які суттєво позначатися на ефективності забезпечення діяльності оперативних підрозділів у протидії злочинності в сучасних умовах [11, с. 9].

За нашим дослідженням встановлено, що 34,5 % опитаних співробітників, які здійснюють протидію злочинам у сфері економіки не задоволено таким, що існує в підрозділах ДЗЕ України рівнем інформаційно-аналітичного забезпечення організації оперативно-розшукової діяльності, 33,8 % – задоволені лише частково і лише 31,7 % респондентів рівнем інформаційно-аналітичного забезпечення задоволено, повністю. 43,1 % опитаних співробітників вказаних підрозділів вважають недостатнім рівень їхньої технічної оснащеності для забезпечення інформаційно-аналітичної роботи, 26,9 % – частково достатнім і лише 20 % респондентів задоволені існуючим рівнем технічної оснащеності.

Висновки. Оперативно-розшукова інформація є важливим складовим елементом інформаційного забезпечення діяльності оперативних підрозділів щодо виявлення та припинення злочинів у сфері економіки.

Найважливішою передумовою ефективної організації процесу отримання працівниками ДЗЕ оперативної інформації є визначення джерела та місця її знаходження (організаційну економічну структуру), визначити певний обсяг інформації, потрібної для виконання завдань протидії злочинам та способі її отримання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I: підручник Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.
2. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. редактори В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. К. : Атіка, 2010. Т. VI. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). 1128 с.
3. Лук'янчиков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів: монографія. К.: Над. акад. внутр. справ України, 2005. 320 с.
4. Хахановський В. Г. Інформаційно-аналітичне забезпечення ОРД: основна нормативно-правова база. Шляхи вдосконалення оперативно-розшукової діяльності ОВС. *Вісник ЛІВС*. Львів : ЛІВС, 2002. № 2(1). С. 190–198.
5. Синилов Г. К. Применение экономико-правового анализа в деятельности аппаратов БХСС : [учеб. пособие] / Г. К. Синилов, З. И. Корнева. М. : ВНИИ МВД СССР, 1990. 25 с.
6. Овчинский А. С. Информация и оперативно-розыскная деятельность : [монография]. М.: ИНФРА-М, 2002. 97 с.
7. Єдиний звіт про кримінальні